

Innst. 385 L

(2010–2011)

Innstilling til Stortinget frå justiskomiteen

Prop. 105 L (2010–2011)

Innstilling frå justiskomiteen om endringar i straffeprosesslova mv. (etterforskningsplikt mv.)

Til Stortinget

1. Samandrag

1.1 Hovudinnhaldet i proposisjonen

I proposisjonen gjer Justisdepartementet framlegg om å innføre ei plikt for politiet eller påtalemakta til å etterforske når barn døyr plutselig og uventa, utan omsyn til om det ligg føre mistanke om straffbart forhold. Framlegget går ut på at det i straffeprosesslova blir teke inn ei føresegn som gir løyve til å etterforske i saker som nemnt, og at løyvet blir kombinert med ei plikt i påtaleinstruksen til å gjennomføre slik etterforskning. I tillegg blir det gjort framlegg om å endre straffelova 1902 og straffelova 2005 slik at straffebodet mot vald i nære relasjonar uttrykkjeleg omfattar vald mot noverande og tidlegare sambuarar.

1.2 Nytt framlegg om utvida tilgang til etterforskning når barn døyr plutselig og uventa

Hovedregelen etter gjeldende rett er at etterforskning iverksettes når det er «rimelig grunn til å undersøke» om det foreligger straffbart forhold som forfølges av det offentlige. Dersom det foreligger kvalifisert mistanke (for eksempel «skjellig grunn til mistanke») om straffbare forhold, kan politiet etter nærmere vilkår etterforske ved bruk av tvangsmidler som ransaking og gransking. Etterforskningen utføres av politiet, og påtalemyndigheten har ansvaret for at etterforskningen skjer i samsvar med lov og instruks.

Det følger av politiloven § 12 tredje ledd at politiet har adgang til å ta seg inn på steder for å ettersøke bortkomne eller hjelpe syke, tilskadekomne eller andre som er eller antas å være ute av stand til å ta vare på seg selv når omstendighetene gir grunn til å frykte at vedkommendes liv eller helse kan være truet. Det samme gjelder hvis det er behov for å undersøke om en person er død, for eksempel fordi ingen har oppnådd kontakt med vedkommende over lang tid.

For at politiet skal ha adgang til å ransake boligen hvor en person er funnet død (uansett alder), kreves at lovens vilkår for bruk av et slikt tvangsmiddel (blant annet skjellig grunn til mistanke om straffbart forhold) er oppfylt, og den nødvendige prosedyre er fulgt.

Når politiet rykker ut til hus fordi de blir varslet om at noen har dødd, vil de som regel bli sluppet inn frivillig av dem som bor i huset. Selv om de pårørende slipper inn politiet frivillig, har politiet ikke adgang til å ransake huset uten at lovens vilkår for bruk av et slikt tvangsmiddel er oppfylt, og den nødvendige prosedyre er fulgt.

Leger har plikt til å melde fra til politiet hvis det er grunn til å tro at et dødsfall er «unaturlig». Dette er blant annet eksemplifisert ved at dødsfallet har ukjent årsak og døden har inntrådt plutselig og uventet. Når spedbarn eller små barn dør plutselig og uventet, vil dette regelmessig være å anse som unaturlig og politiet vil således motta melding om dødsfallet fra lege.

Sakkyndig likundersøkelse skal foretas når det er «grunn til mistanke om at noens død er voldt ved en straffbar handling».

I brev 23. desember 2008 bad Helse- og omsorgsdepartementet om at lovavdelinga i Justisdepartementet vurderte ei ordning med undersøkingar av dødsstad ved plutselig og uventa barnedød i høve

til Grunnlova § 102 og Den europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 8.

I ei tolkingsuttale 4. mars 2009 frå lovavdelinga i Justisdepartementet vart det uttalt at det er tvilsamt om ei tvungen ordning med undersøking av dødsstaden er i samsvar med Grunnlova § 102 som bestemmer at «Hus-Inkvisitioner» ikkje må skje «uten i kriminelle Tilfælde».

I Innst. 163 S (2009–2010) bad fleirtalet i justiskomiteen difor regjeringa om å undersøkje korleis ordninga med undersøkingar av dødsstaden er i andre land, og orientere Stortinget på eigna måte. Fleirtalet uttalte at inntil resultatet av ei slik undersøking ligg føre, la dei til grunn at ei obligatorisk ordning der føremålet også er å avdekkje eventuelle straffbare forhold, vil vere i strid med Grunnlova § 102.

Departementet gir i proposisjonen eit oversyn over korleis ordninga med undersøkingar av dødsstaden er i andre land som det kan vere naturleg å samanlikne seg med.

Utgreiinga frå Danmark, Finland, Island, Sverige, Storbritannia og Tyskland viser at ingen av landa gjennomfører obligatoriske (tvungne) undersøkingar av dødsstad ved plutsleg og uventa barnedød utan at det er mistanke om straffbart forhold. Svaret frå det franske justisdepartementet tyder på at ein ikkje er kjend med ei slik ordning i Frankrike, og i alle tilfelle at obligatoriske administrative kontrollar er underlagde svært strenge vilkår. Nederland skal utarbeide ei ordning for å styrkje undersøkingane av plutsleg og uventa barnedød, men dei nærmare elementa i ordninga er framleis ikkje klare.

Når eit barn mellom null og tre år dør plutsleg og uventa, har dei pårørande sidan 1. november 2010 fått tilbod om frivillig dødsstadundersøking gjennomført av eit helseteam. Ansvaret for arbeidet er lagt til Nasjonalt folkehelseinstitutt som har inngått ein avtale med Rettsmedisinsk institutt om den praktiske gjennomføringa. Føremålet med ordninga er å fastslå dødsårsaka og å innhente kunnskap for å førebyggje krybbe- og spedbarnsdød.

Departementet understreka likevel klart at i tilfelle der foreldra får tilbod om gjennomføring av dødsstadundersøkingar samstundes med at det blir sett i verk etterforsking i tråd med framlegget, kan det vere behov for at forholdet mellom politiet og helsestyresmaktene blir avklara nærmare. Dette kan til dømes skje gjennom instruks frå riksadvokaten etter rådslåing mellom påtalemakta og helsestyresmaktene.

Ordninga med frivillig dødsstadundersøking høyrer under Helse- og omsorgsdepartementet og var ikkje omfatta av høyringa om etterforskningsplikt.

I høyringsnotatet understreka departementet at det er svært viktig at overgrep og vald mot barn blir oppdaga, etterforska og straffefølgd. Parallelt med

arbeidet som går føre seg for å førebyggje og motverke vald mot barn, ønskte Justisdepartementet tiltak som skal styrkje etterforskinga i dei sakene der barn dør plutsleg og uventa. Departementet føreslo difor å innføre ei plikt til etterforsking i desse tilfella. Plikta skulle gjelde alle barn under 18 år.

På grunnlag av den massive støtta framlegget har fått under høyringa, er departementet styrkt i si oppfatning om at ei etterforskningsplikt der barn dør plutsleg og uventa vil vere eit viktig bidrag i arbeidet med å styrkje rettsvernet for barn. Ei etterforskningsplikt for politiet vil vere eit viktig steg i dette arbeidet, samstundes som det blir lagt betre til rette for at lovbrøt mot barn blir oppdaga og reagert mot.

Departementet ser ikkje grunnlag for å gå nærmare inn på eit alternativ med obligatorisk (påboden) dødsstadundersøking. Lovavdelinga i Justisdepartementet har tidlegare uttalt at det er tvilsamt om ei slik ordning vil vere i samsvar med Grunnlova § 102. Heller ingen av landa som departementet har kontakta om dette har ei ordning med obligatorisk (påboden) dødsstadundersøking, slik departementet oppfatar det (jf. pkt. 3.2).

Med omsyn til den nærmare reguleringa av etterforskningsplikta, gjekk departementet i høyringsnotatet inn for ei løysing der det blir teke inn ein kompetanseregulering i straffeprosesslova om at politiet kan etterforske alle tilfelle der barn dør plutsleg og uventa. Regelen skulle supplerast av ei føresegn i påtaleinstruks som fastset ei plikt for politiet til å etterforske i slike tilfelle.

Bakgrunnen for den lovtekniske utforminga var først og fremst at ein ikkje har tradisjon for å påleggje politiet etterforskningsplikt i straffeprosesslova. Departementet held fast ved at dette er den beste løysinga fordi den lovtekniske utforminga i framlegget er i harmoni med gjeldande regelverk, samstundes som ho opnar opp for ein velgrunna fleksibilitet.

1.3 Straffebod mot vald i nære relasjonar

Straffelova 1902 § 219 første ledd lyder:

«Den som ved å true, tvinge, begrense bevegelsesfriheten til, utøve vold mot eller på annen måte krenke, grovt eller gjentatt mishandler

- a) sin tidligere eller nåværende ektefelle,
 - b) sin eller tidligere eller nåværende ektefelles slektning i rett nedstigende linje,
 - c) sin slektning i rett oppstigende linje,
 - d) noen i sin husstand, eller
 - e) noen i sin omsorg
- straffes med fengsel inntil 4 år.»

Høgsterett kom i dom 31. mars 2011 til at straffelova § 219 første ledd bokstav a ikkje omfatar vald mot tidlegare sambuar, slik lovgjevar la til grunn ved endringa av § 219 i 2005.

Departementet foreslår difor å endre straffelova 1902 § 219 første ledd bokstav a og b slik at ordet «sambuar» uttrykkeleg går fram av lova. Den same endringa blir føreslege i straffelova 2005 § 282 om vald i nære relasjonar. Noverande sambuar er etter gjeldande rett i alle tilfelle omfatta av straffelova § 219 første ledd bokstav d «noen i sin husstand», det same vil barna til noverande sambuarar kunne vere. Endringsframlegget tydeleggjer at også tidlegare sambuarar og barna til tidlegare og noverande sambuarar har det same vernet som tidlegare ektefellar, i samsvar med det som lovgjevar tidlegare har lagt til grunn. Departementet foreslår også ei tilføyning i straffelova 2005 § 282 bokstav b slik at barna til gjerningspersonen er omfatta i tråd med det som gjeld etter straffelova 1902 § 219 første ledd. Endringane vert føreslege sette i kraft straks.

1.4 Økonomiske og administrative konsekvensar

Dei økonomiske og administrative konsekvensane av framlegga vil vere avgrensa, og kan gjennomførast innanfor gjeldande budsjettammer.

2. Merknader frå komiteen

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Jan Bøhler, Sigvald Oppebøen Hansen, Stine Renate Håheim, Thor Lillehovde og Tove-Lise Torve, fra Fremskrittspartiet, Hans Frode Kielland Asmyhr, Morten Ørsal Johansen, Åse Michaelsen og lederen Per Sandberg, fra Høyre, André Oktay Dahl og Anders B. Werp, fra Sosialistisk Venstreparti, Akhtar Chaudhry, og fra Senterpartiet, Jenny Klinge, viser til at regjeringen i Prop. 105 L (2010–2011) foreslår å innføre en plikt for politiet eller påtalemyndigheten til å etterforske når barn dør plutselig og uventet, uten hensyn til om det foreligger mistanke om straffbare forhold. Komiteen viser til at regjeringen i tillegg foreslår endringer i straffeloven 1902 og straffeloven 2005 slik at straffebudet mot vold i nære relasjoner uttrykkelig omfatter vold mot nåværende eller tidligere samboer.

Etterforskningsplikt ved plutselig og uventet barnedød

Komiteen understreker viktigheten av at vold og overgrep mot barn blir oppdaget, etterforsket og straffeforfulgt. Komiteen viser til at Stortinget den 4. mars 2010 vedtok å be regjeringen om å fremme forslag om endringer i straffeprosessloven hvor det innføres en ubetinget etterforskningsplikt ved plutselig og uventet barnedød.

Komiteen viser til at regjeringens foreslåtte endringer i straffeprosessloven vil gi politiet en ubetinget rett til å etterforske tilfeller der barn dør plutselig og uventet. Denne tilgangen kombineres med en plikt i påtaleinstruksen til å sette i gang en slik etterforskning. Komiteen mener ubetinget etterforskningsplikt er et godt tiltak for å avdekke dødsfall som følge av straffbare forhold. De foreslåtte endringene vil etter komiteens syn derfor bidra til å styrke rettssikkerheten for barn, og være et viktig bidrag i kampen mot vold i nære relasjoner. Komiteen vil også vise til at flere av høringsinstansene har uttrykt at også hensynet til de pårørende vil bli bedre ivaretatt med en slik løsning.

Komiteen mener det er positivt, og i tråd med justiskomiteens innstilling, jf. Innst. 163 L (2009–2010), at regjeringen foreslår at etterforskningsplikten skal gjelde for alle barn under 18 år.

Komiteen vil nok en gang understreke den viktige rollen helsepersonell har for å avdekke straffbare handlinger, og at helsepersonells meldeplikt derfor må overholdes. Politiet skal ha melding om alle tilfeller av plutselig og uventet barnedød, og skal også motta melding om eventuelle tilfeller hvor det sies nei til dødsstedsundersøkelse.

Komiteen viser til at regjeringen har forpliktet seg til å gi et obligatorisk tilbud om dødsstedsundersøkelse i regi av helsevesenet ved alle tilfeller av plutselig og uventet barnedød der barnet er i alderen 0–3 år. Dette er en videreføring av Barnedødsårsaksprosjektet (2001–2004) hvor det ble gitt tilbud om frivillig dødsstedsundersøkelse etter plutselige og uventede dødsfall blant barn under 4 år i helseregion sør og øst.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, viser til Den norske legeforenings høringsuttalelse til Justisdepartementet datert 17. februar 2011. Legeforeningen peker på at opplysninger fra den innførte dødsstedsundersøkelsen som nedtegnes i barnets journal vil være omfattet av taushetsplikten, men at helsepersonelloven § 24 og § 36 i visse tilfeller kan tenkes å åpne for at taushetsbelagte opplysninger kan gis til politiet.

Flertallet har merket seg Folkehelseinstituttets informasjonsskriv til foreldre som takker ja til dødsstedsundersøkelse, hvor det blant annet står:

«Selv om de som gjennomfører dødsstedsundersøkelsen i utgangspunkt har taushetsplikt, kan informasjon om funn fra dødsstedsundersøkelsene etter omstendighetene, likevel bli gitt til politiet.»

Flertallet er kjent med at regjeringen som ledd i sin forebyggingsstrategi har iverksatt et interdepar-

tementalt arbeid på embetsmannsnivå for å gjennomgå regelverket for informasjonsplikt og taushetsplikt, samt dets betydning for praksis. Hensikten er å sikre en mer effektiv informasjonsutveksling mellom etater i tilfeller som berører vitale hensyn knyttet til liv, helse og livsvilkår.

Flertallet har merket seg at meldeplikten i forskrift om legers melding til politiet om unaturlig dødsfall er til vurdering. Flertallet ber regjeringen følge nøye med på utviklingen, og dersom reglene om taushetsplikt står i veien for at etterforskningsplikten får den tilskitete virkningen, ber flertallet regjeringen vurdere endringer i helsepersonells taushetsplikt.

Komiteens medlemmer fra Høyre viser til at regjeringspartienes initiativ om innføring av etterforskningsplikt for politiet når barn dør plutselig og uventet, først kom etter at det har vært fremmet to representantforslag fra stortingsrepresentanter fra Høyre om innføring av obligatorisk dødsstedsundersøkelse ved plutselig og uventet spedbarnsdød.

Disse medlemmer mener at obligatoriske dødsstedsundersøkelser, i større grad enn ved innføring av en etterforskningsplikt, vil styrke barns rettsikkerhet.

Disse medlemmer viser til at ovennevnte representantforslag om innføring av obligatorisk dødsstedsundersøkelse når spedbarn dør plutselig og uventet, ville ha medført at helsepersonell og politifaglig kompetanse ville ha blitt forent i arbeidet med å finne dødsårsaken til barnet. Dermed ville en ha fått ny kunnskap om årsakene til at spedbarn dør plutselig og uventet. Barnedødsårsaksprosjektet er et godt eksempel på at det fortsatt er et stort behov for mer kunnskap på feltet, selv om prosjektet frembrakte viktig kunnskap om disse problemstillingene. Disse medlemmer understreker at det i rapporten fra Barnedødsårsaksprosjektet ble anbefalt at det blir innført obligatoriske dødsstedsundersøkelser.

Disse medlemmer viser til at leger i dag har plikt til å melde fra til politiet hvis det er grunn til å tro at et dødsfall er «unaturlig». Dette er blant annet eksemplifisert ved at dødsfallet har ukjent årsak og døden har inntrådt plutselig og uventet. Når spedbarn eller små barn dør plutselig og uventet, vil dette regelmessig være å anse som unaturlig, og politiet vil således motta melding om dødsfallet fra lege. Sakkyndig likundersøkelse skal foretas når det er «grunn til mistanke om at noens død er voldt ved en straffbar handling».

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet og Høyre er imidlertid ikke overbevist om at en obligatorisk dødsstedsundersøkelse vil kunne defineres som en «hus-inkvisisjon» etter Grunnloven § 102. Disse medlemmer vil

understreke at det kun er dødsstedet som vil være gjenstand for undersøkelse, og at husstandsmedlemmene i forkant vil være varslet om undersøkelsen.

Komiteens medlemmer fra Høyre viser videre til behandlingene av de forannevnte representantforslagene om innføring av obligatorisk dødsstedsundersøkelse. Disse medlemmer støtter de synspunktene som tidligere er fremkommet fra Høyre.

Straffebudet mot vold i nære relasjoner

Komiteen viser til at regjeringen foreslår endringer i straffeloven 1902 § 219, og at bakgrunnen for forslaget er at Høyesterett i dom 31. mars 2011 kom fram til at straffeloven § 219 første ledd bokstav a ikke omfatter vold mot tidligere samboer.

Komiteen viser til at bestemmelsen ble vesentlig endret ved lov 21. desember 2005, og lovendringen fulgte opp Kvinnevoldsutvalgets forslag om et eget straffebud mot vold i nære relasjoner, jf. NOU 2003:31. Komiteen viser også til at det av Ot.prp. nr. 113 (2004–2005) går fram at departementet la til grunn at begrepet «samboer» etter loven skulle likestilles med begrepet «ektefelle».

Komiteen viser til at arbeidet mot vold i nære relasjoner har høy prioritet, og at regjeringen har igangsatt flere viktige tiltak for forebygging og for å øke rettssikkerheten til ofrene. Komiteen viser til at denne dommen vil få flere uheldige konsekvenser ved at tidligere samboere ikke vil få det samme vernet og de samme rettighetene som tidligere ektefeller. Og komiteen viser til at etter Høyesteretts avgjørelse og inntil de foreslåtte lovendringene trer i kraft, vil barn av tidligere samboere ikke være vernet av § 219 med mindre barnet er under lovbrøtters omsorg eller i hans husstand.

Komiteen er derfor glad for at regjeringen raskt har foreslått endringer i straffeloven § 219 slik at ordlyden nå blir i samsvar med det Stortinget tidligere har uttrykt.

3. Tiltråding frå komiteen

Komiteen har elles ingen merknader, viser til proposisjonen og rår Stortinget til å gjere følgjande

vedtak til lov

om endringar i straffeprosesslova mv.
(etterforskningsplikt mv.)

I

I lov 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov § 219 skal bokstav a og b i første ledd lyde:

a) sin tidligere eller nåværende ektefelle eller samboer,

- b) sin eller tidligere eller nåværende ektefelles *eller samboers* slektning i rett nedstigende linje,

II

I lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker § 224 fjerde ledd skal nytt andre punktum lyde:

Det samme gjelder når barn under 18 år dør plutselig og uventet.

III

I lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff skal § 282 bokstav a og b lyde:

sin nåværende eller tidligere ektefelle *eller samboer*, sin *eller* nåværende eller tidligere ektefelles *eller samboers* slektning i rett nedstigende linje,

IV

1. Del I og III trer i kraft straks.
2. Del II gjeld frå den tida Kongen fastset.

Oslo, i justiskomiteen, den 31. mai 2011

Per Sandberg

leiar

Stine Renate Håheim

ordførar

